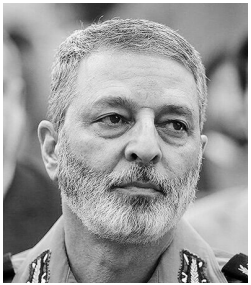

این شماره تقدیم می‌شود به

شهید

عبدالرحیم موسوی

توهم جایگزینی در بازار انرژی

سرمقاله

هرگاه سایه تنش‌های ژئوپلیتیک بر خاورمیانه سنگینی می‌کند، رسانه‌های غربی و نهادهایی نظیر آژانس

بین‌المللی انرژی (IEA) تلاش می‌کنند با اتکا به مفهوم «ذخایر استراتژیک نفتی» (SPR) و افزایش تولید نفت شیل آمریکا، به بازارهای جهانی اطمینان خاطر دهند. اما بررسی‌های دقیق فنی، حقوقی و اقتصاد پالایشگاهی نشان می‌دهد که تقلیل دادن اهمیت گلوگاه استراتژیکی مانند تنگه هرمز به یک «بحران قابل مدیریت»، خطای محاسباتی بزرگی است که واقعیت‌های بازار انرژی آن را نمی‌پذیرد. آبا سیستم انرژی جهان واقعاً برای روزهای بحرانی و کاهش شدید صادرات از خلیج فارس آماده است؟ تحلیل داده‌های ساختاری بازار نشان می‌دهد که جهان در برابر چنین شوکی به شدت آسیب‌پذیر و بی‌دفاع است. این آسیب‌پذیری در سه محور بنیادین قابل واکاوی است:

۱. مهم‌ترین استدلال کشورهای مصرف‌کننده، آزادسازی ذخایر استراتژیک است. اما این استدلال بایک چالش ساده ریاضی روبه‌روست. روزانه بیش از ۲۰ میلیون بشکه نفت خام و فرآورده از تنگه هرمز عبور می‌کند (حدود ۲۰ درصد از مصرف جهانی). ذخایر استراتژیک کشورهای غربی برای پوشش دادن «اختلالات جزئی و کوتاه‌مدت» طراحی شده‌اند، نه قطع شریان اصلی انرژی جهان.

اگر جریان نفت خلیج فارس مسدود شود، آزادسازی

روزانه چند میلیون بشکه از ذخایر استراتژیک، تنها می‌تواند برای چند هفته محدود، آن هم به صورت قطره‌چکانی، بازار را آرام نگه دارد. از منظر حقوقی نیز، آزادسازی این ذخایر نیازمند رویه‌های پیچیده در IEA است و پس از تخلیه این مخازن، کشورهای غربی با بحران شدید «امنیت ملی و انرژی» مواجه خواهند شد، زیرا پر کردن مجدد این مخازن در یک بازار ملتهب، عملاً غیرممکن و به شدت تورم‌زاست.

۲. نکته‌ای که اغلب تحلیل‌های سطحی از آن غافلند، تفاوت در «کیفیت و نوع نفت خام» است. نفت خام یک کالای همگن نیست. بخش عمده‌ای از نفت صادراتی خلیج فارس از نوع «متوسط و سنگین ترش» است. در مقابل، نفتی که از طریق انقلاب شیل در آمریکا تولید می‌شود یا در بخش عمده‌ای از ذخایر استراتژیک وجود دارد، از نوع «سبک و شیرین» است.

پالایشگاه‌های بزرگ جهان در آسیا (چین، هند، ژاپن) و اروپا، بامیلیاردها دلار سرمایه‌گذاری به گونه‌ای طراحی شده‌اند که خوراکشان باید نفت ترش خاورمیانه باشد تا بتوانند محصولاتی مانند گازوئیل، سوخت جت و مازوت را با راندمان بالا تولید کنند. جایگزین کردن ناگهانی نفت خلیج فارس با نفت سبک، از نظر فنی عملکرد پالایشگاه‌ها را مختل کرده و جهان را با بحران شدید و فوری در تامین گازوئیل (سوخت اصلی حمل‌ونقل کالا) روبه‌رو می‌کند. بنابراین، نفت آمریکا یا ذخایر استراتژیک، هرگز نمی‌توانند جایگزین فنی و کیفی نفت خلیج فارس باشند.

۳. علاوه بر نفت، تنگه هرمز مسیر ترانزیت حدود ۲۰ درصد از گاز طبیعی مایع (LNG) جهان است. برخلاف نفت، کشورهای مصرف‌کننده «ذخایر استراتژیک بلندمدت» برای گاز طبیعی ندارند و انبار کردن گاز بسیار پرهزینه و محدود است. با توجه به تحریم‌های روسیه و وابستگی شدید اروپا و آسیا به گاز خلیج فارس، هرگونه اختلال در تنگه هرمز، به معنای خاموشی گسترده صنایع، توقف نیروگاه‌ها و یک بحران حقوقی عظیم در قراردادهای بلندمدت (Take-or-Pay) در زنجیره تامین گاز خواهد بود.

۴. کشورهای واردکننده انرژی همواره تلاش می‌کنند باتمسک به مفاهیم حقوق بین‌الملل دریاها (۱۹۸۲) و اصل «عبور ترانزیتی» (Transit Passage)، امنیت روانی بازار را حفظ کنند. استدلال حقوقی آن‌ها این است که آب‌راه‌های بین‌المللی باید تحت هر شرایطی باز بمانند. اما در عمل و در شرایط بحران‌های ژئوپلیتیک، این «سپر حقوقی» کارایی خود را از دست می‌دهد.

در بازار واقعی انرژی، این قوانین روی کاغذ نیستند که کشتی‌ها را به حرکت درمی‌آورند، بلکه «شرکت‌های بیمه دریایی» و «مالکان نفتکش‌ها» تصمیم‌گیرنده نهایی‌اند. با کوچک‌ترین احتمال بروز درگیری یا ناامنی در تنگه هرمز، سندی‌های بزرگ بیمه (مانند لوبیز لندن)، منطقه را به عنوان منطقه جنگی طبقه‌بندی کرده و «حق بیمه ریسک جنگ» را به شکل نجومی، گاه تا ده‌ها برابر، افزایش می‌دهند. در چنین شرایطی، حتی اگر روی کاغذ حق «عبور

ترانزیتی» پابرجا باشد، هیچ شرکت کشتیرانی حاضر نیست ریسک انتقال محموله‌های چند صد میلیون دلاری نفت را بپذیرد. توقف حرکت کشتی‌ها به دلیل فورس مازور امنیتی و هزینه‌های فلج‌کننده بیمه، عملاً جریان فیزیکی صادرات را متوقف می‌کند. اینجاست که مشخص می‌شود اتکای کشورهای غربی به معاهدات حقوق دریاه‌ا، بیش از آنکه نشان‌دهنده تسلط آن‌ها بر بازار باشد، نشان‌دهنده وحشت ساختاری آن‌ها از قطع این شریان حیاتی است؛ شریانی که هیچ جایگزین عملی برای آن وجود ندارد.

از منظر «حقوق بین‌الملل انرژی» و واقعیت‌های بازار، تنگه هرمز صرفاً یک مسیر عبور نیست، بلکه «قلب تپنده» پیکره‌بندی انرژی جهان است. اهرم فشار و قدرت ژئوپلیتیک ناشی از تسلط بر این آب‌راه، با هیچ ابزار مصنوعی مانند ذخایر استراتژیک یا افزایش مقطعی تولید در مناطق دیگر، قابل خنثی‌سازی نیست.

جهان صنعتی به خوبی آگاه است که در صورت بروز شرایط فورس مازور و اختلال در صادرات خاورمیانه، نهادهای بین‌المللی و مانورهای رسانه‌ای قادر به جبران کمبود فیزیکی قطره‌قطره‌ی نفت و گازی که از این تنگه عبور می‌کند، نخواهند بود. در واقع، وابستگی ساختاری اقتصاد جهانی به خاورمیانه، تضمین‌کننده این واقعیت است که انرژی، همچنان برنده‌ترین اهرم تنظیم معادلات در مواقع بحران است. ♦

تأثیر جنگ

جنگ تحمیلی با کالاهای راهبردی چه میکند؟ قسمت سوم: هلیوم

یکی از کالاهای راهبردی که تحت تأثیر جنگ قرار گرفته است گاز هلیوم است.

هلیوم به دلیل خواص منحصر به فردی مانند بی اثر بودن، غیرقابل اشتعال بودن و سبک بودن، کاربردهای فراوانی در صنایع مختلف دارد.

مصرف‌کنندگان صنعتی جهانی هلیوم مایع، صنایع پزشکی، هوا فضا و الکترونیک هستند. صنعت پزشکی بزرگ‌ترین مصرف‌کننده است و عمدتاً از هلیوم برای حفظ خواص ابررسانایی آهن‌ربا در کاربردهایی مانند تصاویر تشدید مغناطیسی (MRI) و تجهیزات طیف‌سنجی تشدید مغناطیسی هسته‌ای (NMR) استفاده می‌کند.

ذخایر هلیوم دنیا در حدود ۴۰ میلیارد متر مکعب می‌باشد، که یک چهارم از این ذخایر در میدان گازی پارس جنوبی که میان ایران و قطر مشترک است، قرار دارد و تنها راه عرضه آن به بازار تنگه هرمز است.

قطر در سال ۲۰۲۵ حدود ۶۳ میلیون مترمکعب هلیوم تولید کرده که نزدیک به یک سوم تولید جهانی (۱۹۰ میلیون مترمکعب) است. اختلال در تولید گاز طبیعی در قطر باعث شده قیمت هلیوم حدود ۲ برابر افزایش یابد.

توقف تأسیسات بزرگ گاز این کشور می‌تواند ماهانه حدود ۵.۲ میلیون مترمکعب از عرضه جهانی را حذف کند.

● تورم آمریکا به ۳ درصد رسید

قیمت بنزین و گازوئیل آمریکا در ۱۳ روز بعد از جنگ بیش از ۲۰ درصد رشد داشته و باعث شده تحلیلگران گلدمن ساکس تورم تادسامبر را ۲.۹ درصد (بالا تر از هدف ۲ درصد) پیش‌بینی کند.

● وزیر نفت عراق: عملیات

صادرات نفت از جنوب عراق به طور کامل متوقف شده است. این کشور سومین صادرکننده بزرگ نفت به آمریکا است

● نیوت گینگریچ، رئیس سابق

مجلس نمایندگان آمریکا: اگر آمریکا نتواند تنگه هرمز را باز نگه دارد، این جنگ به زودی شکست ایالات متحده خواهد بود.

● وزیر خزانه‌داری آمریکا، از

صدور مجوز موقت برای خرید نفت روسیه که در دریا گیر افتاده است، خبر داد.

● سفیر ایران در بغداد:

تانک‌های نفتی عراق می‌توانند از تنگه هرمز عبور کنند.